

ዳኞች፡- ዓብዱልቃድር መሐመድ

ሂሩት መለሠ

ፀጋዬ አስማማው

አልማው ወሌ

አሊ መሐመድ

አመልካች፡- ገዋኔ ኢንተርፕራይዝ ኃሊ.የተ.የግል ማህበር - ነ/ፈ.ጅ ተስፋዬ ጎላ ቀረቡ

ተጠሪ፡- አቶ የሱፍ ይማም - ቀረቡ -

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ፍርድ ሰጥተናል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ ውል ባለመፈፀሙ ምክንያት የደረሰውን የጉዳት ኪሣራ የሚመለከት ሲሆን ክርክሩ የተጀመረው የአሁኑ አመልካች ጥር 24 ቀን 1999 ዓ.ም በተፃፈ የክስ ማመልከቻ ነሐሴ 15 ቀን 1993 ዓ.ም በተፃፈ ውል ተጠሪ ለአመልካች የመጥረጊያ አለላ በማቅረብ ወደ ውጭ ለመላክ የገባውን ግዴታ ለመወጣት ያመቸው ዘንድ በተጠሪ እግር ተተክቶ በተጠሪ ሠራተኞች የልማቱን ስራ ለማካሄድ ብር 170,609.14 /አንድ መቶ ሰባ ሺህ ስድስት መቶ ዘጠኝ ብር ከአስራ አራት ሣንቲም/ ማውጣቱን፤ የተጠሪ የውሃ ፓንፕና ትራክተሮች በዕዳ በመሬት ባለይዞታዎች በመያዛቸው ምክንያት ለዚህ ዕዳ አመልካች ብር 103,445.80 /አንድ መቶ ሦስት ሺህ አራት መቶ አርባ አምስት ብር ከሠማኒያ ሣንቲም/ ወጪ ማድረጉን፤ አመልካች ያጣው የገቢ ትርፍ ዝርዝር ድምር ብር 285,980.00 /ሁለት መቶ ሰማኒያ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ ብር/ መሆኑን፤ ተጠሪ ያለምንም ማስጠንቀቂያ ውሉን በማፍረሱም የካቲት 27 ቀን 1993 ዓ.ም በተደረገው ውል መሠረት ብር 15,000.00 /አስራ አምስት ሺህ/ የገደብ መቀጫ የመክፈል ግዴታ ያለባቸው መሆኑን በመዘርዘር በአጠቃላይ ብር 471,589.14 /አራት መቶ ሰባ አንድ ሺህ አምስት መቶ ሰማኒያ ዘጠኝ ብር ከአስራ አራት ሣንቲም/ ከወጪና ኪሣራ ጋር ተጠሪ እንዲከፈል ይወሰንለት ዘንድ በአፋር ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት በዞን ሦስት ክፍተኛ ፍ/ቤት በመሠረተው ክስ መነሻ ነው፡፡ የአሁኑ ተጠሪም በፍ/ቤቱ ጥሪ መሠረት ቀርበው ታህሣሥ 17 ቀን 1999 ዓ.ም በተፃፈ ማመልከቻ በግራ ቀኙ ውል መኖሩን ሳይክዱ በውሉ አለመፈፀም ምክንያት አመልካች ነው የሚሉባቸውን ምክንያቶች፤ ለመሬቱ ባለይዞታዎች ተክፈለ ለተባለው ወጪም አላፊነት የሌለባቸው መሆኑንና የአመልካች ማስረጃዎች አግባብነት እና ተቀባይነት የላቸውም የሚሉባቸውን ምክንያቶች በመዘርዘር መልስ አቅርበዋል፡፡ ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተውን ፍ/ቤትም ግራ ቀኙን ከአከራከረ በኋላ ተገቢ ናቸው ያላቸውን ሁለት ጭብጦችን መስርቶ የአሁኑ ተጠሪ በአመልካች በኩል ወጡ ለተባሉት የተለያዩ ወጪዎች አላፊነት የለባቸውም፤ የገደብ መቀጫውን ግን ተጠሪ ለውሉ መፍረስ ምክንያት ነው ባይባሉም ከአንዳንድ ሁኔታዎች አንፃር ሊከፍሉ የሚገባ ሆኖ ተገኝተዋል በማለት ተጠሪ ብር 15,000.00 /አስራ አምስት ሺህ ብር/ ለአመልካች እንዲከፍሉና የአመልካች የወጪና ኪሣራ ዝርዝር የማቅረብ መብት በመጠበቅ ወስኗል፡፡ በዚህ ውሣኔ የአሁኑ ተጠሪ ቅር በመሰኘት ለክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ይግባኛቸውን አቅርበው ይኸው ፍ/ቤትም ግራ ቀኙን ከአከራከረ በኋላ የአሁኑ አመልካች ሕገ ያስቀመጠውን መስፈርት ተጠቅሞ ውሉን ማፍረስ ሲገባው በሕገ መሠረት አልፈደም የሚል ምክንያት በመዘርዘር የስር ፍ/ቤትን ውሣኔ በመሻር የአሁኑ አመልካች ለአሁኑ ተጠሪ በውሉ አንቀጽ 5.2 ስር የተመለከተውን የገደብ መቀጫ ብር 15,000.00 /አስራ አምስት ሺህ ብር/ ሊከፍል ይገባል በማለት ወስኗል፡፡ የአሁኑ የሠበር አቤቱታ የቀረበውም ይህንኑ ውሣኔ በመቃወም ለማስለወጥ ነው፡፡

የአመልካች ነ/ፈ.ጅ ሚያዝያ 26 ቀን 2000 ዓ.ም በፃፉት የሠበር አቤቱታ በክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ውሣኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት ተፈጽሞበታል የሚሉባቸውን ምክንያቶች ዘርዝረው አቅርበዋል፡፡ ይዘቱም በአጭሩ ተጠሪ

ክስ ባላቀረቡበት ጉዳይ ባለእዳ እንድንሆን የተወሰነው ያላግባብ በመሆኑ ሊታረም ይገባል በማለት ተከራክረው የዙኑ ከፍተኛ ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ እንዲሆን ዳኝነት መጠየቃቸውን የሚያሳይ ነው የአመልካች የሠበር አቤቱታ ተመርምሮ ተጠሪን ያስቀርባል ተብሎ በሠበር ችሎቱ እንዲታይ በመደረጉ ተጠሪ ቀርቦው ህዳር 10 ቀን 2001 ዓ.ም በተፃፈ ማመልከቻ መልሳቸውን ሰጥተዋል። በመልሳቸውም ላይ የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት የካቲት 27 ቀን 1993 ዓ.ም የተደረገውን ውል መሠረት በማድረግ የስር ፍ/ቤትን ውሳኔ መሻሩም ሆነ የገደብ መቀጫውን ለአመልካች ለተጠሪ እንዲከፍል መወሰኑ ስህተት ባለመሆኑ ሊሆን ይገባል በማለት ተከራክረዋል። የአመልካች ነ/ፈጅ በበኩላቸው የተጠሪን መልስ በመንቀፍ የሰበር አቤቱታውን በማጠናከር የመልስ መልሳቸውን ህዳር 10 ቀን 2001 ዓ.ም በተፃፈ ማመልከቻ አቅርበዋል።

የጉዳዩ አመጣጥ አጠር አጠር ባለመልኩ ከላይ የተገለፀው ሲሆን ይህ ችሎትም የግራ ቀኙን የጽሁፍ ክርክር የሠበር አቤቱታው ከቀረበበት ውሳኔ እና አግባብነት ካላቸው የሕግ ድንጋጌዎች ጋር በማገናዘብ በሚከተለው መልኩ መርምሯል። እንደመረመረውም አመልካች ለተጠሪ ብር 15,000.00 /አስራ አምስት ሺህ/ እንዲከፍል መወሰኑ ሥነ-ሥርዓታዊ ነው ወይስ አይደለም? የሚለው ነጥብ በጭብጥነት ሊታይ የሚገባው ሁኔታ ተገኝቷል።

በክርክሩ ሂደት በአመልካችና በተጠሪ መካከል ውል መኖሩ መታመኑ፣ በተጠሪ በኩል በስር ፍ/ቤት የተከሰተ ከሚሰጠው ክስ አለመቅረቡ የተረጋገጡ ጉዳዮች ናቸው። ለአመልካች በስር ፍ/ቤት ክስ የመሠረተው የአሁኑ ተጠሪ የካቲት 27 ቀን 1993 ዓ.ም እና ነሐሴ 15 ቀን 1993 ዓ.ም ከአመልካች ጋር በተዋዋሉት መሠረት የመጥረጊያ አለላ ምርት ለማቅረብ ግዴታ ገብተው የቅድሚያ ክፍያ ገንዘብ ተቀብለው ምርቱን ሳይሠበስቡና ለአመልካች ሳይሰጡ የመስኖ እርሻውን ጥለው በመጥፋታቸው በአመልካች ላይ የተለያዩ ወጪዎች መከሰታቸውን በመግለጽ የእነዚህ ወጪዎች ድምር እና የገደብ መቀጫ ለውሎ አለመፈፀም በጉዳት ካሳነት እንዲከፈል ይወሰን ዘንድ ነው። ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው የዙኑ ከፍተኛ ፍ/ቤት በአመልካች ላይ ደረሱ ለተባሉት ወጪዎች ተጠሪ አላፊነት የለበትም በማለት ከወሰነ በኋላ ለገደብ መቀጫው ግን ተጠሪን ተጠያቂ አድርጓቸዋል።

እንግዲህ የአሁኑ ተጠሪ በስር ፍ/ቤት ውሳኔ ያልተስማሙበትና ለክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት የይግባኝ ቅሬታ ያቀረቡበት ነጥብ የገደብ መቀጫውን በተመለከተ ስለመሆኑ መገንዘብ ይቻላል ከዚህ ውጪ ለውሎ አለመፈፀም ምክንያት አመልካች በመሆኑ ልጠየቅ አይገባም ከማለት ውጪ የደረሰብኝ ጉዳት ስላለ አመልካች ሊከፍሉኝ ይገባል በማለት በሥርዓቱ መሠረት የጠየቁት ዳኝነት አለመኖሩን የክርክሩ ሂደት ያሳያል።

በመሠረቱ በመጀመሪያ ደረጃ ጉዳዩን የተመለከተው ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ ቅር የተሰኘ ወገን ለበላይ ፍ/ቤት ይግባኙን የሚያቀርበው የበታች ፍ/ቤትን ውሳኔ ለማስለወጥ፣ ለማሻሻል ወይም ሙሉ በሙሉ ውድቅ ለማድረግ ነው። ይህም ሊሆን የሚችለው ያቀረበው ክስ ኖሮት ያላግባብ ውድቅ ከሆነበት ወይም የተጠቀው ዳኝነት በአግባቡ ሳይታይ የታለፈ ከሆነ ነው ዳኝነት ደግሞ በከሚሰጠው ወይም በተከሰተበት ሊጠየቅ ይችላል። ይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤትም በይግባኝ የቀረበለትን ጉዳይ የሚያስተናግደው በበታች ፍ/ቤት የተደረገውን የክርክር እና የተጠየቀውን ዳኝነት ይዘት እንዲሁም አግባብነቱን በመመልከት ነው። በበታች ፍ/ቤት ተከሰተ የነበረ ወገን የተከሰተ ከሚሰጠው ሥርዓቱን አሟልቶ ሳይጠይቅ በይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ፍርድ ተለውጦ የፍርድ ባለሙያነት እንዲሆን ይወሰንለት ዘንድ ዳኝነት የሚጠይቅበት እና ተቀባይነት የሚያገኝበት ሥርዓት አለመኖሩን ስለይግባኝ ፍርድን ለመቃወምና ለፍርድ እንዲሻሻል ወይም እንዲጣራ ስለማመልከት የተደነገጉት ከቁጥር 320 እስከ 370 የተመለከቱት የፍትህ-ብሔር ሥነ-ሥርዓት ሕግ ድንጋጌዎች ያሳያሉ። ስለይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ሥልጣን የሚደነግገው የፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 348/1/ በተለይ ሲታይም ፍ/ቤቱ ማናቸውም ይግባኝ የቀረበለትን ፍርድ ወይም ውሳኔ ለማፅናት፣ ለማሻሻል ወይም ለመሻር የሚችል መሆኑን ከመደንገጉ ውጪ በመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ያልተጠየቀ ዳኝነት የመስጠት ሥልጣን ያለው ስለመሆኑ አያሳይም በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ. 182/2/ ስር የተመለከተው የይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ስልጣንም የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት አስተያየት መስጠት ወይም መወሰን ይገባው ነበር ብሎ በሚገምተው ጉዳይ ላይ ትእዛዝ ወይም ውሳኔ ለመስጠት የሚችል ስለመሆኑ፣ በተጨማሪም ተገቢ መስሎ የታየውንና ነገሩን ለማስፈፀም ተስማሚ ነው ብሎ የሚገመተውን ማናቸውንም ሌላ ውሳኔ ወይም ብይን ወይም ትእዛዝ ወይም ፍርድ መስጠት ስለመሆኑ የተገለፀ ቢሆንም በዚህ ድንጋጌ መሠረት የተሰጡት የይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ሥልጣንና ተግባራት የሚከናወኑት በበታች ፍ/ቤት በጉዳዩ ላይ ሥርዓቱን የጠበቀ ክርክር ሲቀርብና የተጠየቀ ዳኝነት ሲኖር ነው። አንድ ተከራካሪ በሥነ-ሥርዓቱ መሠረት ክስ ባልቀረበበት ጉዳይ ባለዕዳ የሚሆንበት ሕጋዊ ምክንያት የለም።

በመሆኑም ለውሉ አለመፈፀም ምክንያት አመልካች በመሆኑ የገደብ መቀጫውን በውሉ መሠረት ሊከፈለኝ ይገባል በማለት ክስ ባላቀረበበት ሁኔታ ተጠሪ ለውሉ አለመፈፀም ምክንያት አይደለም ወደሚለው ድምዳሜ የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ከደረሰ በኋላ ተጠሪ የገደብ መቀጫው ለአመልካች ሊከፍል አይገባም በሚል ውሳኔ መቆም እየተገባው በመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ያልተጠየቀ ዳኝነት መስጠቱ ሥነ-ሥርዓታዊ ካለመሆኑም በላይ ለውሳኔው መሠረት ያደረጋቸው የፍትሐብሔር ድንጋጌዎችም አግባብነት የሌላቸው ናቸው። በዚህም መሠረት አመልካች ብር 15,000.00 /አስራ አምስት ሺህ/ ለተጠሪ እንዲከፈል የተሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ የሆነ የሕግ ስህተት የተፈፀመበት ሆኖ ተገኝቷል።

በሌላ በኩል አመልካች የዞኑ ከፍተኛ ፍ/ቤት ውሳኔ ሊፀና ይገባል በማለት የጠየቀውን ዳኝነት ስንመለከተው የአሁኑ ተጠሪ ለውሉ አለመፈፀም ተጠያቂ ስለመሆናቸው እርግጠኛ ያልሆነ ስለመሆኑ ከውሳኔው ላይ "... ውል አፍራሽ ተከሣሽ ነው ባንልም ..." በሚል ከገለፀው ሁኔታ መረዳት የሚቻል ከመሆኑም በላይ የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤትም ለውሉ መፍረስ ምክንያት የሆነው የአሁኑ አመልካች ነው በማለት የወሰነው በጉዳዩ ላይ የቀረቡትን ማስረጃዎችን መዘና በመሆኑ በዚህ ረገድ የተሰጠው ውሳኔ በዚህ ችሎት የሚታይበትን አግባብ አላገኘንም። በይዘቱ የማስረጃ ምዘና ነውና።

በፍ/ብ/ሕ/ቁ. 1771/2/ በተመለከተው መሠረት ተጎጂው ወገን የጉዳት ኪሣራ የመጠየቅ መብት የሚኖረው የውሉ አለመፈፀም በገንዘብ የሚተመን ኪሣራ የደረሰበት መሆኑ ሲታወቅ እንደሆነ ነው። በዚህ ረገድ የበታች ፍ/ቤት በማስረጃ ምዘና የተለያዩ ከመሆናቸው ውጪ በውሉ ወይም በሕጉ አተረጓጎም ረገድ የተለያዩበት ሁኔታ ስለመኖሩ የክርክሩ ሂደት አያሳይም። በመሆኑም ተጠሪ ለገደብ መቀጫው ተጠያቂነት የለባቸውም በማለት የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት የሰጠው የውሳኔ ክፍል የሚለወጥበትን ሕጋዊ ምክንያት ስላላገኘን በዚህ ረገድ የተፈፀመ መሠረታዊ የሕግ ስህተት የለም ብለናል።

ው ሣ ኔ

- 1/ የአፋር ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት ጠቅላይ ፍ/ቤት በመ/ቁ. 968 የካቲት 13 ቀን 2000 ዓ.ም የሰጠው ውሳኔ በፍ/ብ/ሥ/ሥ//ሕ/ቁ. 348/1/ መሠረት ተሻሽሏል።
- 2/ ተጠሪ ለውሉ መፍረስ ምክንያት አይደለም የተባለው የውሳኔ ክፍል እንዳለ ሆኖ የገደብ መቀጫውን በተመለከተ ግን አመልካች ለተጠሪ ብር 15,000.00 /አስራ አምስት ሺህ/ ሊከፍል አይገባም ብለናል።
- 3/ አመልካች የዞኑ ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ ያጽናልኝ ሲል ያቀረበውን ጥያቄ አልተቀበልነውም።
- 4/ ወጪና ኪሣራ የየራሳቸውን ይቻሉ ብለናል።
- 5/ መዘገቡ ተዘግቷል፤ ወደ መ/ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት።

ተ.ወ